

**TONY CHAKAR'IN ALTERNATİF ŞEHİRCİLİK ANLAYIŞINDA PSİKOCOĞRAFİK
HARİTALAR VE MOBİLİTE**

**PSYCHOGEOGRAPHIC MAPS AND MOBILITY IN TONY CHAKAR'S ALTERNATIVE
URBANISM APPROACH**

Songül Geldi

Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Ana Bilim Dalı (Mezun)

ORCID ID: 0000-0003-1148-3733

ÖZET

Kentlere dair düşünme, fikir üretme ya da yeni bir mizansen de ortaya koyma, kentin kent oluş süreci, izlenim, parçalanmışlıklar, izler, mimari tasarımlar, tek düze olmayan bakışı, devingenliği, akışkanlığı, heterojenliği, çözülme, dönüşüm, yaşam biçimi, çatışmaları, savaşları, uyandırdığı çağrışım-çelişkiyi görme ve yüzleşmeye orantılı olarak başlar. Bu minvalde mimar ve çağdaş sanatçı Tony Chakar'ın 1975-1990 Lübnan İç Savaşında dini-etnik çatışmaların kuluçka makinesine benzetilen Beyrut ve Beyrut kent merkezinin (Downtown) kaotik geçmişinin neoliberal inkâr politikaları ve anlatıları-Downtown inşası ile etkili bir şekilde susturulan ya da görünmez hale getirilen “eksik” öznelere deneyimlenmiş şiddet tarihini, sosyal travmasını temsil krizi etrafında devlet destekli amnezik resmi anlatıya karşı alternatif tarih üreten çalışmaları ele alınacaktır. Savaş, kent, mekân, bellek ve mimarlık ilişkisi etrafında şekillenen bu çalışmada iç savaşla bölünen kentin yitik imgesi, savaşın kayıp kişileri, toplu mezarlar, modernite ve neoliberal ekonomi politikaları ile Solidere (Société Libanaise, le Développement et la Reconstruction de la Centre Ville de Beyrouth) emlak şirketinin nüfusuna geçirilen Downtown'un bir süreliğine askıya alınan amnezik varoluşu Chakar'ın, *Eyeless Map*, *Yesterday's Man* ve *The Sky Over Beyrut* adlı çalışmaları üzerinden değerlendirilecektir. İç savaş sonrası toparlanmanın bir çabası ve dışavurumu olan sanatçının bu çalışmaları mimari yapılar, anılar, anlatılar, haritalama, imgesel temsiller ve kent yürüyüşleri eşliğinde Downtown'un bireysel, toplumsal bağlamda çözülme, çelişki, kaygı, belirsizlik ve yerinden edilmelere yol açıp açmadığı mekân, bellek, travma temaları etrafında tartışılarak analiz edilmiştir. Ayrıca Chakar'ın Solidere'in yeni bellek mekânlarına karşılık kent hakkı talebi üzerinden yürüttüğü çalışmalarında Lefebvre ve Sitüasyonist etkinin olup olmadığı tartışılarak cevaplandırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tony Chakar, *Eyeless Map*, *Yesterday's Man*, *The Sky Over Beyrut*, Sitüasyonistler, Psikocoğrafik Haritalar, Mobilite

ABSTRACT

Thinking about cities, producing ideas or presenting a new mise en scene, the process of city formation, impressions, fragmentations, traces, architectural designs, non-uniform view, mobility, fluidity, heterogeneity, dissolution, transformation, lifestyle, conflicts, wars, the connotations-contradictions it evokes, begin in proportion to seeing and confronting them. In this context, the works of architect and contemporary artist Tony Chakar, which produce an alternative history against the

state-supported amnesic official narrative around the crisis of representing the experienced violence history and social trauma of “missing” subjects who are effectively silenced or rendered invisible by the neoliberal denial policies and narratives of Beirut and Beirut city center (Downtown), which is likened to an incubator of religious-ethnic conflicts in the 1975-1990 Lebanese Civil War, will be discussed. In this study, which is shaped around the relationship between war, city, space, memory and architecture, the lost image of the city divided by the civil war, the missing persons of the war, mass graves, modernity and neoliberal economic policies, and the temporarily suspended amnesic existence of the Downtown, which was transferred to the population of the real estate company Solidere (Société Libanaise, le Développement et la Reconstruction de la Centre Ville de Beyrouth), will be evaluated through Chakar’s works Eyeless Map, Yesterday’s Man and The Sky Over Beirut. These works of the artist, which are an effort and expression of recovery after the civil war, are analyzed by discussing whether the Downtown causes individual and social dissolution, contradiction, anxiety, uncertainty and displacement, accompanied by architectural structures, memories, narratives, mapping, imaginary representations and city walks, around the themes of space, memory and trauma. In addition, the question of whether there is a Lefebvre and Situationist influence on Chakar's work on Solidere's demand for the right to the city in response to new memory spaces is discussed and answered.

Keywords: Tony Chakar, Eyeless Map, Yesterday’s Man, The Sky Over, Beirut, Situationists, Psychogeographic Maps, Mobility

GİRİŞ¹

Beyrut İç Savaş (1975-1990) sonrası dönemin kentsel dönüşüm sorunsalı gerek akademik gerek sanatsal ve gerekse edebi-kültürel temelde birçok çalışmaya ve küresel dolaşıma genişleyen zengin bir laboratuvar olduğu yapılan araştırmalarca bilinmektedir. Her bir disiplinin farklı bir perspektiften ele aldığı ancak hemzeminini neoliberal inkâr politikalarının yön verdiği bu sorunsal çoğunlukla ekonomi politik çıkarlar etrafında Downtown üzerindeki hegemonik kontrolü ile savaş tanıklarının belleğini ortadan kaldırmanın maddi formu ve arzusu olan Solidere’in yeniden yapılanma projesi oluşturmaktadır. “Solidere, görece devlet özerkliğinin ortadan kalktığı ancak temelde şiddet ve uygarlık uygulayıcıların kenti savaş kalıntılarında arındırma fikri üzerine Taif güvencesi altında icra edilmiş bir kartel örgütlenmesi ya da neoliberal anlayışın ideolojik-siyasi-ekonomik egemenliğinin mutlak sonuçlarından biridir”²

Downtown, iç savaş öncesi Lübnan ve Beyrut’un politik, ekonomik, kültürel ve ticaret transit merkezi, iç savaş döneminde iç ve dış savaş üretici neoliberal aktörlerin savunma alanı, iç savaş sonrasında da ülkenin kentsel dönüşüm projeleri etrafında neoliberal mülk geliştirici Solidere projesinin ana hedefi konumunda olmuştur. Yıkılan binalar, göçen altyapısı, 150.000 ölü, 17.000

¹Bu makale Mardin Artuklu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalında Doç. Dr. Pelin Tan danışmanlığında yürütülen “Savaş Sonrası Beyrut’ta Mekânsal Bellek, İmge, Travma” başlıklı yayınlanmamış Doktora Tezinden üretilmiştir.

²Songül Geldi, “Savaş Sonrası Lübnan Sanatında İmge ve Mekân: In This House (2005)”, ARTS: Artukulu Sanat ve Beşeri Bilimler Dergisi, Sayı: 5, 2021, s28.

kayıp kişi, 20.000 evsiz insan, 1,3 milyon kişinin yerinden edilmesi, yatay ve dikey ekseninde bölünen sosyal ve mekânsal yapısı ile Lübnan toplumunun iç savaştaki maddi-manevi kaybının sembolüdür Downtown. Sosyoekonomik, sosyokültürel ve siyasi krizin hem tanığı hem de mekânı olan Downtown, fiziksel ve sosyal yapısına dayatılan neoliberal amnezik şiddet politikalarına karşı kolektif-gündelik yaşamı, yıkıntıların yumrusuna dönüşen çevresini tecrübe etmiş toplumun her bir üyesinin belleğinde geçmiş tecrübelerin, nostaljik anı ve değerlerin ortaklığında imgeleşerek mekân üzerinde temsil edilmiş bir gerçekliğin yeniden üretimine muazzam bir zemin oluşturmuştur. Geçmiş şiddeti tüm çıplaklığı ile somutlayan izler üzerinden refleksif düşünmeye, görmeye, imgelem oluşturmaya teşvik eden Downtown'un fiziksel gerçekliği, kent ve mekân hakkında düşünsel ve görsel bağlamda nasıl hareket edilmesi gerektiğini somutluğu ile şekillendirmiştir. Nitekim 1990'lı yıllardan itibaren Chakar'da dahil Lübnanlı birçok sanatçı, aydın ve yazar devletin amnezik resmi anlatısının temsil ihtimaline kurulan Downtown'un deneyimlenmiş savaş tarihini, modernitenin hijyen enformasyonu ile düzleştirilen savaş kalıntılarını kendi deneyimleri etrafında yeniden yorumlama, üretme, film, fotoğraf, video, arşivleme, çeşitli sanatsal-kültürel enstrümanlar ile savaş belleğini, tarihini, mekânlarını hiçlikten kurtararak kendini tekrarlamasını ve şimdiye aktarımını sağlamışlardır. Özellikle iç savaş kuşağı sanatçıları savaşın kayıp kişileri, yerinden edilme, göç, mültecilik, ölümleri bekleme, toplu mezarlar, yas, sosyal gümrükler ile mücadele, harabeler, künye talebi, devletin resmi anlatısı Downtown inşasını mekan, bellek, travma, kent hakkı, yürümek/mobilite ve haritalama tekniği etrafında eleştirel bir dille gerçekçi ve bütüncül bir biçimde coğrafyalara genişleyen üretimleri üzerinden ortaya koymuşlardır. Neoliberal amnezik politikaların hem eleştirisi hem de alternatifi olan bu üretimler toplumsal hafızanın duyumsal ve maddi yönlerine zamansal ve mekânsal bağlamda etki ettiği gibi Solidere kuşağı ya da amnezi kuşağı olarak tanımlayabileceğimiz savaşı tecrübe etmeyenleri de deneyimlenmiş iç savaşın gerçekliği ile yüzleştirerek sanatsal bağlamda alternatif bir temsil-tarih/mekânın yeniden üretimi ve resmi anlatı arasında bir muhakemeye oryantasyonu sağlamıştır. Bu bağlamda kaotik geçmişin sosyal travmasını kendisine ve çalışmalarına mesele edinen Chakar üzeri örtülmeye çalışılan tartışmalı bir geçmişin üzerinden Solidere'in modernizasyon politikaları ile yapılandığı Downtown'un bireysel ve toplumsal bağlamda çözülme, çelişki, kaygı, belirsizlik ve yerinden edilmelere yol açtığını ileri sürmüştür. Modernite ve hijyen tasarımları ile yok edilen kent dokusu, yaşanan sosyal travmanın inkarı ile geçmişin geleceğe aktarımına ket vurulmasına, kamusal alanların ekonomik çıkarlara entegrasyonuna ve dolayısıyla uygarlık ve modernite altında "Katı Olan Her Şeyin Buharlaşıp Havaya Karıştığı" anlayışı ve uygulamalarına karşı sanatsal-politik bilinci ve duyarlılığı ile alternatif bir şehircilik anlayışı ortaya koymuştur. Sanatçı anlatı, fotoğraflama, haritalama ve kent yürüyüşleri/mobilite gibi bireysel ve kentsel deneyimlerin, kenti dönüştürme gücüne sahip eleştirel performatif jestlerin yoğunluğu ve önemi paralelinde alternatif bir şehir yaratmanın mümkün olabileceğini *Eyeless Map, Yesterday's Man* ve *The Sky Over Beirut* adlı çalışmaları üzerinden somutlaştırmıştır.

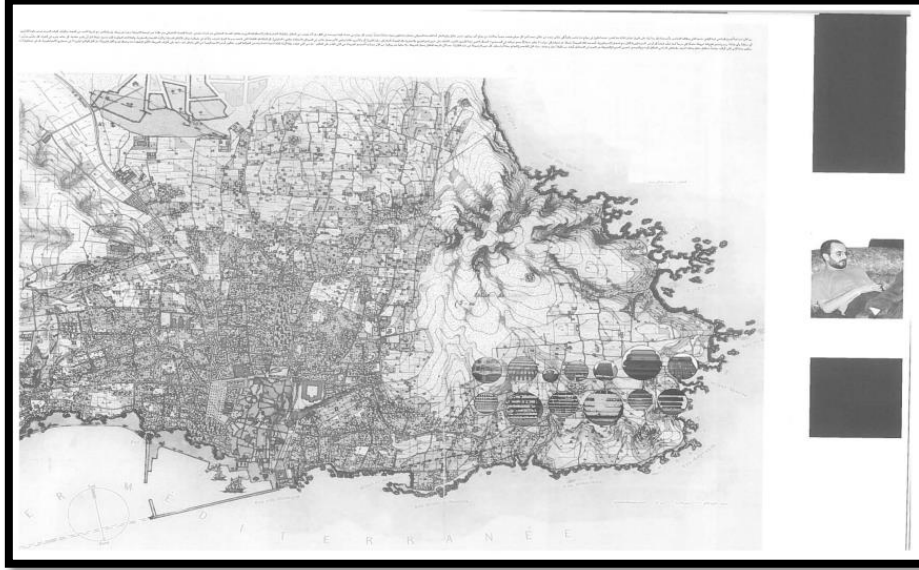
Tony Chakar'ın Alternatif Şehircilik Anlayışında Kartografik Haritalara Karşı Psikocoğrafik Haritalar

Chakar, hiçbir alan, cinsiyet, yaş ve etnik köken tanımadan Downtown'un %10'unu yerle bir eden, Lübnan toplumunun geneli üzerinde ekonomik, ruhsal ve bedensel birçok hasara neden olan iç

savaşın ve üyesi olmayı reddettiği modern yaşamın ölü-etkisiz otoritesi altında yaygınlık kazanan hijyen projeleri ile yatay ve dikey iki eksen arasında bölünen hakeza Weber'in içinde uygar insanı barındırması nedeni ile "medeniyet, heterojenlik, çok kültürlülük ve batılı olma"³ ile ilişkilendirdiği kent ve elbette bu düşünsel izlekte Solidere'in Downtown inşası/projesi şehri rahatsızlıklarından kurtararak çatışmasız bir bölge üretmesi ile sayısız insanın yerinden edilmesine neden olduğunu ileri sürmüştür. Bu aynı zamanda modern kapitalist düzenin ifadesi olan kentlerin tasarım projelerinde modernizasyon ve ilerlemecilik adına bir tür sanitazyona maruz kalacağını öngörüsüdür ki öteden beri bu tür uygulamalara sunulan Beyrut kent merkezi bu düşüncenin en somut yüzüdür.

Modernleştirilmeye çalışılan bir kent, birey ya da toplum Beyrut örneğinde olduğu gibi hayatı bir girdap etrafında deneyimleyerek yaşamaya çalışır. Yani toplumsal ve kişisel dünyalar sürekliliği olan bir çözülme, yenilenme, kaygı, belirsizlik ve çelişkiler etrafında şekillenir. Chakar, Marshall Berman'ın modernitenin tarihçesini yazdığı "All That Is Solid Melts Into Air/The Experience of Modernity" (*Katı Olan Her Şey Buharlaşıyor- Modernite Deneyimi*) adlı çalışmasından hareketle Solidere'in modernite ve yeniden yapılanma projesi ile yaşanan sosyal travmaların üstü örtülerek geçmişin geleceğe aktarımının önünün kesildiği, yitirilen kent dokusu, kimliği, birlikte yaşama kültürünün, uzlaşımın, toplumsal yaşam alanlarının, kamusal alanların iktisadi, politik çıkarlara entegrasyonu anlayışına karşı sanatsal-politik bir duruş sergilemiştir. Chakar modern yaşam temelinde "Katı Olan Her Şeyin Buharlaşp Havaya Karıştığı" bir evrenin parçası olmayı reddetmekle birlikte üyesi olduğu toplumu da bu paradoksal yaşama karşı bilinçlendirmeyi kendine ve sanatına mesele edinmiştir. Modern yaşamın parçası olduğunu düşündüğü mevcut ölü otoriteyi, kartografik haritaların mantığına ve ürettikleri görme-körlük biçimlerine karşı eleştirel temelde harita formunu kullanmıştır. Chakar'ın devlet ve devlet otoritesinin ortak-pasif kaldığı neoliberal amnezik politikalara karşı Downtown'un çoklu yerlerine metinsel öğeler ile destekleyerek astığı bu haritalar yerinden olmanın, savaş nesnelere hatıraları, klostrufobik mekânlar, hareketin engellenmesi, sürgünün uzaklığı ve yoğunluğu ile beraber savaşın ve toplumsal şiddetin arabuluculuğu konusunda estetik ve politik bir eleştirinin somutlaşan dili olmuştur. Sanatçının görme refleksivitesine yönelik yaptığı bu haritalar aynı zamanda hafıza ve yaşanmış deneyiminin bir uygulamasıdır. Yapılan haritalar poster formatında birden fazla kopya ile meydanlara asılmıştır.

³Andrew Herscher, "Urbicide, Urbanism and Urban Destruction in Kosovo", *Theory and Event* 10(2), 2007.

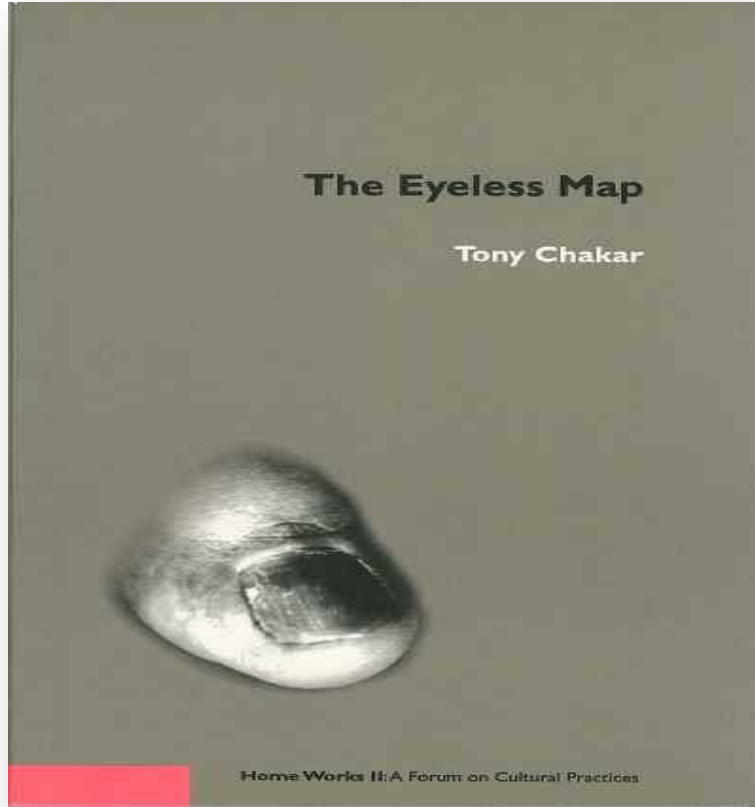

Şekil 1. Tony Chakar, *All that's Solid Melts into Air*, 2000. Foldout Map.⁴

Kent mekânın yazılmasında ve anlatılmasında temel temalar olarak öne çıkan anlatı, fotoğraflama, haritalama ve kent yürüyüşleri gibi eleştirel performatif jestler ayrıca kenti dönüştürme gücüne de sahiptirler. 2003'te Lübnan Plastik Sanatlar Derneği Ashkal Alwan tarafından kültürel uygulamalar üzerine düzenlenen II. Home Works vesilesi ile Chakar'ın yayımladığı "*The Eyeless Map*"⁵ adlı kitabı kentsel deneyimin önemi üzerinedir.

⁴Tony Chakar, *All that's Solid Melts Into Air*, Hamra Street Project Exhibition Catalogue, Ashkal Alwan, Beirut, 2000, Ashkal Alwan arşivinden Haziran 2019'da alınmıştır.

⁵Tony Chakar, *The Eyeless Map*, Home Works II: A Forum on Cultural Practices, Paperback Book, Beirut: Ashkal Alwan, 2003. Ashkal Alwan Arşivinden Haziran 2019 alınmıştır.

Şekil 2. Tony Chakar, *The Eyeless Map*, Beirut, 2003.

Anonim bir mimarın not defterindeki parçalı bilgilerden yola çıkarak yazdığı bu kitabı ile kentsel deneyim ve parça bütün ilişkisinin önemine işaret etmiştir. Chakar, bir birliğe sahip olmayan parçaların özünde her birinin kendi anlamını ürettiği dolayısıyla her şeyin genel anlamının yazar ya da mimar ile değil yaşadığı kenti deneyimlemekle yani parçadan bütüne *bilişsel algı* ile bağlantılı olarak ortaya çıkacağını belirttiği fikrini bu çalışması ile somutlaştırmıştır. “Defter Beyrut için bir metaforu.”⁶ “Chakar hikâyesinde, bireyin metne dönüştüğü, metnin şehir haline geldiği ve kentin bireyselleştiği çoklu kimlik katmanları kurdu.”⁷ Dolayısıyla her parçanın kendi anlamını ürettiği ve yine her parçanın kendi zamansallığında yaşadığı ve bedenlerimizin her bir parçanın içine ve dışına doğru hareket ederek kentin doğrudan deneyimlenmesi vasıtası ile çeşitli mekânsal ve zamansal parçalardan oluşan bir şehir görüntüsünü “*Eyeless Map*”te örnelemiştir.

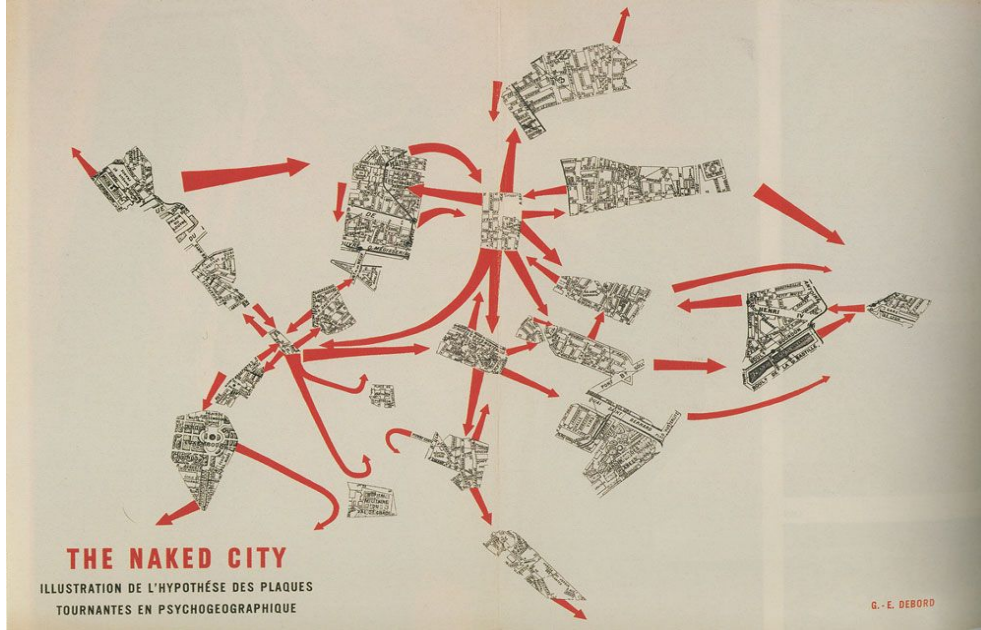
⁶Tony Chakar, *The Eyeless Map*, Ashkal Alwan, *The Lebanese Association for Plastic Arts*, Beirut, 2003, s.33.

⁷Tatiana Mouarbes, *Horizon of Possibilities: Artists and the City in Postwar Beirut*, Hunter College The City University of New York CUNY Academic Works, 2017, s.30.

Sanatçının duyumsal ve zihinsel süreçler üzerine kurmuş olduğu mekân algısı, kısa ya da uzun süreli mekânı deneyimlemesi doğrultusunda fiziksel özelliklerinin duyular aracılığı ile bilinçli ya da bilinçsiz ihtiyaç, beklenti ve deneyime bağlantılı olarak oluştuğunu açığa çıkarmıştır. Epistemolojik olarak duyumsal süreç bütün bireyleri kapsıyorken zihinsel süreçte bireysellik ön plandadır. Algısal sürecini geçmiş referansları ile edindiği deneyimler sonucunda farklı özellik ve kimlik kazanmış her bir parçayı Gestalt Kuramı çerçevesinde bir araya getirerek belli bir ilişki sistemi içerisinde anlamlandırmıştır. Chakar'ın *Eyeless Map* ile vermeye çalıştığı temelş; bireysel deneyimlerden-**zihinsel süreçten** hareketle, bireyin/bireylerin deneyimleyemediği-**duyumsal sürece** ancak kültürel yapıntılardan (artefact) öğrendikleri geçmiş bilgisine yani kolektif belleğe ulaşmanın çabasıdır. Michael Schudson'a göre bu noktada da üç öge belirleyici ve dikkat çekicidir. "Sosyal olarak dolaymlanan bireysel hafıza, sosyal dolaymlama için kültürel formlar ve kültürel formlardan inşa edilmiş bireysel hafızadır"⁸ Kolektif bellek, insanların birlikte aynı anda yaşadıkları geçmiş üzerine değil, geçmişin bilgisinin ortaklığına vurgu yapar. Buna göre, kolektif belleğin gücü geçmiş bilgisinin paylaşılma oranına bağlantılı olarak artar ya da azalır. Kuşkusuz ki sanatçının kolektif bellek bağlamında üzerinde ısrarla durduğu, mutlak bireysel bir hafıza değil daha ziyade toplumun/Lübnan toplumunun kültürel genetiğini oluşturan Sarı Ev, Beyrut Yumurtası, Murr Kulesi, Khiam hapishanesi, Sabra-Şatilla Kampı, Yeşil Hat....gibi şifreler/kodlar ayrıca kütüphaneler, müzeler, anıtlar, yer isimleri, tarih kitapları, bellek oluşturucu sosyal ve sanatsal üretimler, arşivler ve özellikle deneyimlenmiş ortak mekân bilgisidir. Bu argüman temelinde geçmişe-kente zaman ve mekân algısı üzerinden temas eden bedenler-bireyler sanatçının haritalama tekniğinde kullandığı optiklerin yerine geçerek *parçadan/bireysel deneyimin devingenliği* ile kentsel bütünlüğü ulaşılarak kentsel mekânın sürdürülebilirliğini ve anlamını oluşturmuş olurlar. "*Katı Olan Her Şey Buharlaşır*" diskuru ile kartografik haritalama mantığına bir anlamda meydan okuyan Chakar haritalama tekniğinde, Fransa'da 1950'lerin sonunda Le Corbusier'in modern mimarlık ve şehircilik anlayışına karşılık **Sitüasyonist** sanatçılar Guy Debord ve Asger Jorn'un *The Naked City*⁹ adı ile yeniden düzenledikleri Paris haritasını model almıştır.

⁸Michael Schudson, "Dynamics of Distortion in Collective Memory", *Memory Distortion, How Minds, Brains and Societies Reconstruct thePast*, Daniel Schacter(ed.), Harvard University Press, Cambridge, London, 1997, s.348.

⁹GuyDebord, *The Naked City*, Paris, 1957.

Şekil 3. Guy Debord, *The Naked City*, Paris, 1957. Map.¹⁰

Sokakların kent ve kent yaşamına düzensizlik ve karmaşa getirdiğini ileri sürerek sokaklara karşı savaş ilan eden Corbusier'ün adının verildiği sokak için "Sokağı ortadan kaldırın!" demesi onun modern şehircilik anlayışını özetler nitelikte bir çıkıştır.

Lefebvre'in 1947'de yayımlanan "*Gündelik Hayatın Eleştirisi*" adlı eserinin ve Sartre'ın varoluşçuluk felsefesinin etkisi ile Debord'un temelini attığı Sitüasyonist Enternasyonal hareketi; sokakların hayatla sanatın kesiştiği önemli politik alanlar olduğunu tam aksine Corbusier'in önerdiği makineleşmiş modern kent modelinin, insanları yaşadıkları kente yabancılaştırdığı ve yoksullaştırdığını belirtmiştir. Bu temelde Debord, 1955'de *Potlatch* dergisine yazdığı bir yazıda Corbusier'in kent anlayışını sert bir üslup ile eleştirerek; insan ve kent arasındaki bağı koparmaya programlanan makineleşmiş, kapalı kontrol edilebilir bloklar paralelinde modern şehircilik planlamasının asıl amacının insanların izlendiği, gözlendiği bir toplum yaratmak ve yayalar ile dolu olan sokakların insansızlaştırılarak yerini motorlu araçlar ile dolu anayolların alacağını ileri sürmüştür. Corbusier'e karşılık Sitüasyonistler, alternatif şehircilik anlayışlarını hayata geçirebilmek için şehirde sürüklenmeyi teşvik eden, bireyin şehir mekânı ve fiziksel çevresi ile dinamik ve yaratıcı ilişki kurmasına yardımcı olabilecek psikocoğrafya haritaları üretmişlerdir. Debord'un *The Naked City* adlı haritası da bu düşüncenin üretimi olan son derece önemli somut örneklerinden biridir. Psikocoğrafik haritalar, geçmiş ve şimdinin sanatsal üretimleri ile çevresel yapı entegrasyonu diğer bir anlamda eser yenileme sürecinde üretilmiştir. Bu haritalar var olan temsilleri bozup kentin farklı

¹⁰<https://i.pinimg.com/originals/4f/23/c0/4f23c0d85f4dd710dd40f201672ad351.jpg>.

vizyonlarına uyarlanarak sıradan haritaların versiyonlarını değiştirip geliştirmişlerdir. Geleneksel haritaların kentsel çevreyi soyut geometrik türde bir gerçeklik olarak yansımasına karşılık psikocoğrafik haritalar varoluşsal bir gerçekliği taşıması temelinde deneysel ve sosyal dolayısıyla tamamen yeni olmayan birkaç haritanın parçalara ayrılarak bir araya getirilmesi ile oluşturulan yani *dérive* yöntemi ile (sürüklenme) süreksiz bir mekân deneyimini elde etmiştir. Harita üzerindeki kırmızı oklar farklı alanların birbiri ile ilişkilendirilmesi ve bölgeler arasında çok kullanılan yerleri gösterme amacına hizmet etmenin yanı sıra *dérive* esnasında yaşanan çekim-itme ya da dışlama gücüne karşı koymaktadırlar. Debord'un haritaları geleneksel kartografik haritaları hem gerçek hem de mecazi anlamda deşifre ederek psikocoğrafik araştırmalarda kentsel deneyimlemenin önemli bir aracı olan grafiksel anlatıma eşdeğer bir değer elde etmişlerdir. *The Naked City*, sürüklenmeyi teşvik ettiğinden yol ve yön gösterici değil; tam aksine kaybolabilmek için tasarlanmış bir haritadır. Önceden belirlenmiş herhangi bir yönü izlemeksizin veya bir varış noktası tespit etmeksizin sokaklarda amaçsız ve hedefsiz yürümenin bir şehri keşfetmenin, keşif sürecinde de şehirde kaybolmanın o şehri tanımanın en iyi yolu olduğu düşüncesi Sitüasyonist hareketin şehircilik anlayışının temel ilkelerinden biridir. Onlara göre, şehir haritaları ve rehberleri bireyin şehirde özgürce gezmesine büyük bir engeldir. Tamda bu düşüncenin ürünü olan *The Naked City*, birkaç Paris haritasının parçalara ayrıldıktan sonra Dadaist montaj tekniği anlayışı ile yeniden bir araya getirilmesinin sonucudur. “Debord’un 1957’de yayımlanan haritası siyah mürekkeple basılmış, kırmızıyla gösterilen yön oklarıyla birbirine bağlanmış on dokuz kesik bölümden oluşturuldu.”¹¹ Bu temelde varlık bulan Chakar’ın haritaları da neoliberal mülk geliştirici Solidere tarafından geçmiş değerleri, mekânları yok edilen, fiziksel, toplumsal ve sosyo-ekonomik yapısı yatay ve dikey ekseninde bölünen, değiştirilen ancak yine geçmiş referanslar üzerine inşa edilen Downtown’un yeni bellek mekânlarını, temsillerini deşifre etmiştir. “Kentın doğrudan deneyimlenmesi sonucunda üretilen Chakar’ın haritalama yöntemi, kentsel ve gündelik yaşamın mekânlarında pazar güçlerinin yoğunlaşması ve kentın sosyo-ekonomik ilişkilerinin yeniden düzenlenmesi ile birlikte Solidere tarafından öne sürülen Beyrut’un (bütünleştirici) tüm temsillerini eleştirdi.”¹² Chakar, psikocoğrafik harita projesinin etki alanını genişletme ve yerinde analiz etme amacı ile 2009’da sanatçı Rabih Mroué ve Tiago Rodrigues ile birlikte ürettiği “*Yesterday’s Man*”¹³ adlı anlatı performansı ve metinleri Downtown’da sergilemiştir.

¹¹ Thomas F. McDonough, “Situationist Space, October” Vol. 67, 1994, ss.58-78.

¹² Saree Makdisi, “Beirut/Beirut.” in *Tamáss: Contemporary Arab Representations, Beirut/Lebanon 1*, Fundació Antoni Tapies, Barcelona, 2002, ss.26-39.

¹³ Tony Chakar, Rabih Mroué and Tiago Rodrigues, *Yesterday’s Man, Lecture Performance, Beirut, 2009*.

Şekil 4. Tony Chakar, Rabih Mroué and Tiago Rodrigues, *Yesterday's Man*, Beirut, 2009.¹⁴

Yesterday's Man, eski bir harita ile Beyrut'a gelen Portekizli bir adamın, kendisi dışında hiçbir yerde bulunmayan yönleri takip ederek bulmaya çalışan ancak var olan veya bulunamayan (var olamayan) şehir merkezine asla ulaşamayışının öyküsünü anlatıyor. Portekizlinin öyküsü her şeyden önce Debord'un sürüklenmeyi teşvik eden yol ve yön gösterici olmayan aksine kaybolmaya tasarlanan *The Naked City* paralelindedir. Zira Portekizli adam gibi sokaklarda amaçsız ve hedefsiz yürüme bir şehri keşfetmenin keşif sürecinde de şehirde kaybolmanın o şehri tanımanın en iyi yoludur. Portekizli ziyaretçi aynı güzergahtan yola devam ederken performans; şehrin zaman aşımına ve tarihin sarsıntılarına metamorfoz olduğunu dikte ettirir gibidir. Adam asla değişmez ama her ziyaretinde istisnasız farklı farklı günler ve anlar yaşamıştır. Psikocoğrafik haritalamanın deneysel, sosyal ve varoluşsal temelde oluşturulan ve *dérive* yöntemi ile süreksizleşen yani değişip dönüşen kent, kendini keşfetmeye gelen gezgine yaşama izni vermiştir. Chakar'ın *Eyeless Map* çalışması da kartografik optiklerin eleştirisini sürdürme temelinde oluşturulmuştur. Yanı sıra performans araçsallığında Beyrut halkına iç savaşın ve yeniden yapılanmanın politik uygulamaları etrafında geçmişin şimdide bir resmi amneziye zorlanarak sürekli değişimi ile bir labirente benzetilen kent üzerinde *devinim*, *dönüşme*, *görünme ya da kaybolma* eylemi (hakkı) verilerek labirentin içine giren bireyi sanki sıralı zamanın dışında bir şehir gibi hareket ettirmiştir. Diğer bir anlamda zamanın durduğu anları yaratarak geçmiş, şimdi ve geleceğin birlikte harmanlanması ile kaybolmayı kolaylaştırmanın çabasıdır. Bu bağlamda Chakar'ın Sitüasyonistlerin alternatif şehircilik anlayışı izinde, kahramanını sürüklemeye teşvik ederek kaybolmasını, kaybolarak da şehri tanımaya teşvik ettiğini söyleyebiliriz. Aynı

¹⁴ Kaynak: *Photographs of Performance at Trafó House of Contemporary Arts, Budapest, Hungary, October 5, 2009*, https://trafo.hu/en/programs/program_1734..erişim Ekim 2019.

zamanda Solidere'in yeni bellek mekânları inşası karşısında dayatılan yabancılaşmaya karşılık kolektif hafızanın deneyimlediği alanlarda kaybolmanın aksine temas ettiği kentsel mekânları yeniden üretme amaçlı bir yaklaşımın da olduğu yani Levevre'in düşüncesi doğrultusunda hareket ettiğini de söyleyebiliriz. Karmaşık yolların, geçitlerin, çatlakların, barikatların ve deliklerin bulunduğu bir yerin yani labirent gibi görünen Beyrut'un mimari tarihini sadeleştirmek daha da karmaşık hale gelmiştir. *Zamanın durduğu, sokakların dönüştüğü, çatlakların, deliklerin ve kaosun hâkim olduğu* sokaklarda kent sakinleri sanki öyküdeki aynı sokakta kaybolan Portekizli adam gibi aynı günü ve anı defalarca tekrar etme izlenimini, deneyimini edinmişlerdir. Tekrar eden zamansal ve mekânsal deneyim ve izlenim vurgusu *Beyrut'un, Beyrutluların çatışma ve sanitizasyonlar ile dolu geçmişine* önemli bir gönderme olduğu aşıkardır. Chakar'ın sanatı ile yön verdiği bu çalışması, izleyiciye kentin tarihi kültürel mirasının, deneyimlenmiş mekânlarının, iç savaşın ikonik kalıntılarının Solidere'in urbucide şiddeti ile yok edilmesi sonucunda halkın zorunlu yerinden edilmesini ve kentin yapısal-mekânsal düzeninin, sermaye akışının stratejik bir merkez, belli bir sosyal sınıf ve mezhep etrafında toplanmasının kuşku verici olduğu yönündeki anlamlı, kışkırtıcı performatik mesajıdır. Daha öz bir ifade ile "*Yesterday's Man*" Solidere'in neoliberal mülk geliştirici politikaları etrafında Beyrut'un sembolik El Bourj mahallesinin yıkımından doğan ve kenti oluşturan bütün ortak değerlerin fiziksel ve toplumsal yapı üzerinden kaldırmanın istenci olan Downtown inşası ile bağlaştırılan haklı bir protestonun ve eleştirinin ürünüdür.

Tony Chakar'ın Alternatif Şehircilik Anlayışında Mobilite

Sanatçı, 2010 yılında bu iki çalışmasını Achrafieh ve Downtown olmak üzere şehrin iki bölgesine "*The Sky Over Beirut*"¹⁵ adı altında kolektif belleği ele geçirme, canlı kılma amaçlı düzenlediği ve yönettiği kamu yürüyüşleri ile sonuçlandırmıştır. Chakar, her mahallede belirli alanlar etrafında yapılan yürüyüşlerde, mekânların mimari ve kentsel gelişimini bazen gerçek bazen kurgusal hikâyeleri, kendi kişisel hatıralarını tarihsel gerçeklik ile bağlaştırarak anlatmıştır. "Toplumsal belleği ya da kolektif hafızayı ele almanın yegâne yolu dört bir tarafa yayılmış yurttaşlarla, göçmenlerle ve sürgünlerle hayali diyaloglara girmektir."¹⁶ Nitekim sanatçının kurgusal ve gerçek hikâyeler ile birleştirdiği kamu yürüyüşleri de dâhil olmak üzere bütün eleştirel çağdaş üretimlerine mimar ve sanatçı kimliğinin yön vermesinin yanı sıra tıpkı Beyrut'lu sanatçılar Lamia ve Khalil Joreige gibi savaşta kaybettiği babası ve amcasının toplu mezarlarda olması gerçeği de haklı direnişine büyük oranda gerekçe olmuştur.

Aslında bir hareket biçimi olan *yürümek* ya da *mobilité* sosyal teoriler bağlamında kentleşme ve modernite kapsamında tartışılan önemli bir konudur. Daha çok yönetimsel yeni bir anlayış olarak görülebilen bu kavram sosyoloji kuramı çerçevesinde kentsel mekân üzerine çalışmalar yürüten Simmel, Engels ve Benjamin gibi teorisyenlerin çalışmalarında da görmek mümkündür. Sosyal teoride kenti demokratikleştirme şeklinde değerlendirilen yürümek/mobilité sürrealizmde estetik ve eleştirel bir pratik, Sitüasyonist harekette ise kapitalist ve modernist şehir plancılığına karşı bir direniş şekli olarak ele alınmıştır. Bu bağlamda kavramı hem bu değerlendirme ve çalışmalara göre hem de

¹⁵Tony Chakar, *The Sky Over Beirut*, Beirut, 2010.

¹⁶Svetlana Boym, *Nostaljinin Geleceği*, Ferit Budak Aydar(çev.), Metis, İstanbul, 2009, s.92.

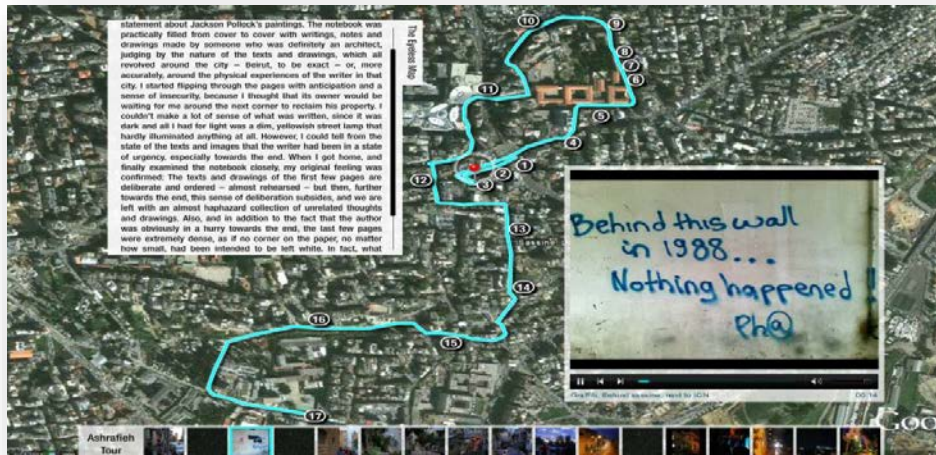
Chakar'ın *Sky The Over Beirut* turundan hareketle sadece basit bir yürüme, egzersiz, gezi ve hareket biçimi olarak değil aynı zamanda kentsel alanda yürütülen önemli bir eylemsellik hatta politik bağlamı ağır basan bir karşı duruş pratiği olarak konumlandırmak mümkündür. Yürümek, sosyolojik bağlamda da kentsel yapıyı, kenti eleştirel anlamda yeniden düşünmek, keşfetmek ve hatta üretmek amaçlı bir araştırma (üretme) yöntemi olarak kullanılmaktadır. Günlük yaşamda (dans, egzersiz, göç, seyahat, protesto yürüyüşü, keşfetme vs.) gibi her türlü hareketliliği içeren bir pratik olmakla beraber hem metafor hem de süreç (siyasal bir süreç) olarak yaşamın merkezinde yer alan *yürümek eylemi* sosyolojik teoride bir dönüm noktası olmuştur. "Yürümek de sosyo-mekânsal alan içerisinde gerçekleşen mobilite pratiklerinden birisidir."¹⁷ Kentsel alanları kent insanı için kullanılır kılmayı istemeye kıskırtan bir direniş biçimi olarak da okunabilen yürümek kavramı aynı zamanda kent hayatının temelini de oluşturur. Debord ve de Certeau gibi düşünürler yürümeyi direnmenin siyaseti olarak düşünmüşlerdir.¹⁸ Yürümeyi şehri keşfetme ve bir tür direnme şekli olarak gören Debord ve diğer Situasyonistler bu anlamda Simmel ve Engels'in etkisinde kalarak ve bunların sonrasında ve bunlardan ilhamla elbette Chakar bu pratiğe yönelmişlerdir. Chakar'ın gruplar halinde yürüttüğü bu kamusal yürüyüşler Debord'a göre, "yalnız yapılabileceği gibi aynı farkındalık seviyesine sahip iki-üç kişilik küçük gruplar da tercih edilebilir."¹⁹ Hareketlilik bildiren bu eylem potansiyel olarak yaratıcı, direnişçi yanı sıra sosyal ilişkilerin gelişimine ve kimi zamanda yeni bir kent yapısına nüfuz etme gücüne sahiptir. Bu bağlamda *yürümek*, kentsel çevreyi düzenlemeden ziyade arzu edilen biçimde yapıyı çevreyi dönüştürme olarak okunmalıdır. Hiç şüphesiz ki Debord'un *The Naked City* çalışması ya da diğer bir anlamda psikocoğrafya haritalar üretmesi de bu temelde bir düşüncenin ürünüdür. "Psikocoğrafya, bilinçli veya bilinçsiz bir şekilde incelikle işlenmiş coğrafi çevrenin davranışlar üzerindeki doğrudan etkilerinin inceleme alanı olarak tanımlanmış ve bu tasarıma ulaşmak için kuramsal (havadan görünüş, istatistikler, grafikler veya sosyolojik araştırma sonuçları) ve deneysel eylem formu olarak *dérive* yöntemlerine başvurmuşlardır."²⁰ Bu düşünce doğrultusunda gerçekleştirilen alan çalışması kentin bütününe kapsayacak şekilde yapılabileceği gibi Chakar'ın yaptığı gibi bir mahalle üzerinden ya da bir binaya indirgenecek şekilde de yapılabilir. Sanatçının bu bağlamda iki bölge üzerinden yürüttüğü turlar, yürüyüşlerin ses ve video çekimleri şehrin Google haritaları görüntüsü üzerinden kaydedilerek etkileşimli bir dijital haritaya dönüştürmüştür. Bu çalışması ile mobilitenin kentsel yapıyı, kenti yeniden düşünme, keşfetme ve üretme amaçlı bir araştırma yöntemi olduğunu da net bir şekilde ortaya koymuştur. Bu şekilde haritadaki her nokta turdaki konumunu doğrular ve Achrafieh'e yapılan yürüyüş "*Eyeless Map*", Beyrut şehir yürüyüşüne de "*Yesterday's Man*" metni eşlik etmiştir.

¹⁷Timothy Shortell ve Evrick Brown, "Introduction: Walking in The European City", *Mobility and Urban Etymology*, Timothy Shortell and Evrick Brown(eds.), Ashgate, Surrey, 2014, s.5.

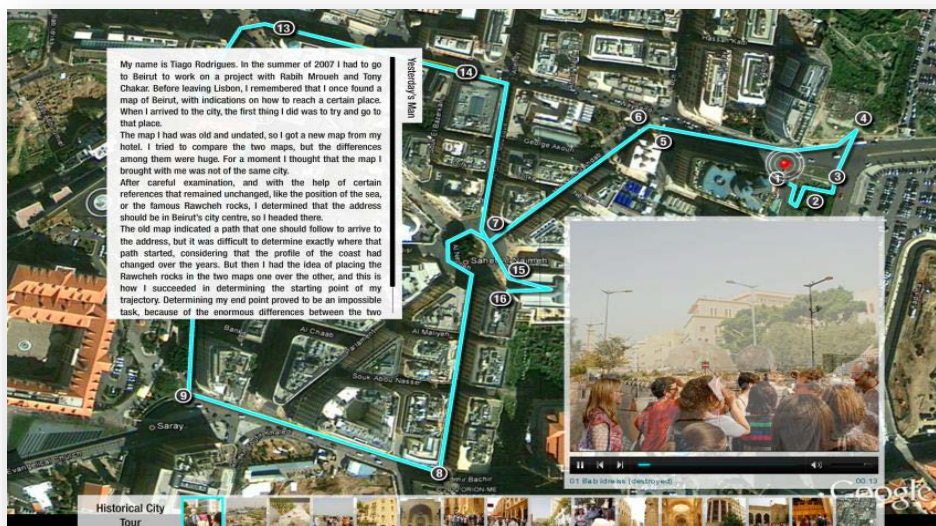
¹⁸John Urry, *Mobilities*, Polity Press, Cambridge&Malden, 2007, s.71.

¹⁹Guy Debord, "Theory of The Derive", *Internationale Situationniste* #2, <http://www.cddc.vt.edu/sionline/si/theory.html>, son erişim tarihi 05.10.2019.

²⁰Abdelhafid Khatib, "Attempt at a Psychogeographical Description of Les Halles", 1958, *Internationale Situationniste* #2, <http://www.cddc.vt.edu/sionline/si/leshalles.html>, son erişim 05.10.2019.

Şekil 5. Tony Chakar, *The Sky Over Beirut*, Beirut, 2010. AchrafiehTour, İnteractive Google Digital Map.²¹

Şekil 6. Tony Chakar, *The Sky Over Beirut*, Beirut, 2010.²²

²¹https://www.inyourpocket.com/beirut/tour-in-the-chouf-with-tony-chakar_3046e

²²Tony Chakar, *The Sky Over Beirut*, Beirut, 2010, *Historical City Tour*, interactive Google Digital Map.https://www.inyourpocket.com/beirut/tour-in-the-chouf-with-tony-chakar_3046e.

Chakar, bu çalışması ile her şekilde şehirleri saf temsile dönüştüren ve kentsel deneyimin karmaşıklığını azaltan harita ve kartografların mantığını reddettiğini net bir şekilde ortaya koymuştur. Haritalama epistemolojik olarak tarihsel ve ideolojik bağlamda toprakların konumlarını topraklaştırarak tanımlayan enstrümandır. Buradan hareketle kolonyalist Osmanlı ve emperyalist Fransız sömürgesi altında olan Lübnan devletinin tamda bu kartografik haritalama mantığı çerçevesinde bu baskın iktidarların idari örgütlenmeleri doğrultusunda nüfusu önceden belirlenmiş olan bölgelerin fiziksel, sosyal, ekonomik, siyasal, kültürel ve hatta mezhepsel bağlamda kartograflar üzerinden sentezinin yapılmış olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim 1820,40 ve 60'da Osmanlı idaresinde *emirlik*, *çifte kaymakamlık* ve *mutasarrıflık* gibi idari sistemlere bölünmesi, 1918-1920'de de Fransızların Maronit Hıristiyanlarla önceden tasarlanmış olan Büyük Lübnan Devletini kurma fikri bu savı destekler nitelikte örneklerdir. Chakar'ın reddettiği kartograf mantığına karşılık konumlandığı *The Eyeless Map*, *Yesterday's Man* ve *The Sky Over Beirut* öznelleştirilmiş ve deneyimlenmiş anlatılar ile haritalamanın mümkün olabileceğini başarılı bir şekilde ortaya koymuştur. Zira anlatılar, metaforun gündelik veya geçici olarak birbirinden ayrı olan yerlerini birbirine eklemeyen hareketli, mekânsal yörüngelerdir. Böylece Chakar, çeşitli anlatılar, anılar ve tarihsellik içeren kişisel anlatım biçimlerini Beyrut'un toplumsal yapısına yerleştirerek kentin somutluk kazanıp görülebildiği çoklu mekânlar oluşturmuştur. "Anlatı yapıları mekânsal sentaksların durumuna sahiptir. Kodların bütünüyle, ilerlemenin ve kısıtlamaların sıralı yollarını kullanarak, hikâyelerin doğrusal veya iç içe geçmiş serilere yerleştirilen formlardaki hikâyeler tarafından yapılan değişiklikleri (veya bir yerden başka bir yere hareket ederek) düzenlerler."²³ Chakar'ın, Downtown'un yeni bellek mekânlarına karşı politik bağlamı ağır basan muhalif bir pratik/direnış olarak yorumlayabilen *Sky The Over Beirut* turu da sosyolojik bağlamda kentsel yapıyı, kenti eleştirel anlamda yeniden düşünme, keşfetme ve hatta üretme amaçlı bir araştırma yöntemi temelindedir.

SONUÇ

Pratik yerler olan mekânı anlatılar ile hizalamak yer ve mekân arasındaki ilişkiye iki şekilde fark yaratır. Öncelikle mekân bir konum olarak etrafındaki noktalara karşılık gelen bir noktadaki konumların bir konfigürasyonu olarak; ikincisi ise birden fazla hareketin bir aradalığından meydana gelen yön, hız ve zaman parametreleri vektörünün çoklu kesişimi şeklinde tanımlanabilir. Çünkü bir yerin mekâna dönüştürülmesi veya tersi, şehri okuyan, anlatan, temas eden ya da şehirden geçen bireyin çeşitli eylemleri ile bağlantılı olarak gerçekleştirilir. Bu noktada önemli olan şey bedeni bir etkinlik alanı gibi algılamak ve bir kent alanında mekân üretebilecek bir mekanizma olarak kavramaktır. 1990'larda Beyrut'un kentsel dönüşüm tartışmalarına yönelik gerek Tony Chakar ve gerekse diğer Lübnanlı sanatçılar (mekân üretimi mekanizması) bu doğrultuda hareket etmişlerdir. Yani şehir doğrudan etkileşime geçilecek bir mekân değil ancak öznel uygulamalar ile temasa geçilecek bir mekândır.

Chakar'ın haritaları ve turları arasındaki paradigma da benzer şekildedir. Haritalar, mekânda hareket etmenin yollarını yürüyüşler üzerinden anlatılar ile canlandırarak gerçekleştirmiştir. Harita, yerlerin heterojenliğini kısmen ideolojik ve kısmen gözlemsel hikâyelerini ve geçmişlerini silerek temsili bir

²³Michel De Certeau, *The Practices of Everyday Life*, University of Minnesota Press, Minnesota, 1998, s.115.

düzene sokar. Daha önce de belirttiğimiz gibi Chakar'ın projesinin büyük bir bölümü performansında sunulan kişisel ve kurgusal anlatılar, kartografik haritaların düzleştirici mantığına bir direniş şeklidir. Her bir açıklama ya da anlatı bir fiksasyondan fazla olmakla beraber aynı zamanda kültürel bağlamda da yaratıcı bir eylemseliktir. Çalışmalarında Sitüasyonistlerin ve Lefebvre'in etkisinin ve ayrıca makineleşmiş, kontrol edilebilir modern kent anlayışına karşı olduğunu belirttiğimiz sanatçının bireysel ve toplumsal psikolojik iyileşme bağlamında bu türden bir çözüm arayışı Beyrut'un kronotopuna yani zaman ve mekân konfigürasyonu ile uyumlu olduğu gibi Debord'un 1955'de *Potlatch* dergisinde Le Corbusier'ün şehircilik anlayışı paralelinde dikey mimari inşasına izlenen, gözlenen ve kontrol kavramlarına vurgusu ve eleştirisi bağlamında da ayrıcalıklı bir öneme sahiptir. Daha geniş perspektifli spesifik bir değerlendirme ile Lübnanlı mimar Maurice Hindié ve Fransız modernist mimar Le Corbusier'ün öğrencisi André Wogenscky tarafından inşa edilen Holiday Inn Oteli ve 1970'lerde Michael Murr tarafından inşa edilen Murr Kulesi örneğinde olduğu gibi modern mimarinin ayrıca kendi içinde ya da üstünde bir görme refleksivitesine hizmet eden bir kontrol, izleme mekanizması yaratma çabası içinde olduğu yönündedir. 26 katı ile kentin en yüksek yapılarından biri olan Holiday Inn, iç savaş döneminde *keskin nişancılar* için stratejik bir merkez haline gelmiş, kısa süre sonra da ünlü "Oteller Savaşı" olarak adlandırılan stratejik ve sembolik savaşta merkezi bir konum edinmiştir. Oteller Savaşı başta Holiday Inn olmak üzere 1975'de rakip grupların şehrin kontrolünü ele geçirme, stratejik pozisyonları işgal etme amaçlı izlemsel yükseklikler üzerinden iki yıl devam eden bir alt çatışmadır. Şiddetli çatışmalara tanıklığı ile semboliktir ve üst katları liman erişimi üzerinde *kontrol* sağladığından stratejiktir. Ayrıca bu harabe iç savaş sonrası dönemde de Lübnan ordusu tarafından araç- malzeme depolama ve kentin stratejik kontrolünü sağlama amaçlı kullanılmıştır. 1975'te 28 katı tamamlanan ve 1978'de 40 kata kadar çalışmaları devam eden Murr Kulesi ise boş zemini kentin her yönüne iki kilometreden daha fazla panoptik görüş açısı ve jeostratejik konumu nedeni ile keskin nişancılara ideal bir mevzi olmuştur. '*Vahşetin boş kalıntısı Burj El Murr*'dan militanlar tarafından sayısız tutsağın çatılardan atıldığı ve çoğunun da işkencede öldürüldüğü iddia edilmektedir. İşkence, şiddet ve zulmün birleşiminin somut bir kanıtı olan Kule, stratejik yüksekliği ve konumu itibari ile şehri her yönden kontrol altına almasından ötürü şimdilerde bir *ordu kontrol noktası* olarak kullanılmaktadır. Bu devasa yapı aynı zamanda erken bitmemiş ve iç savaşla durdurulmuş bir proje olarak savaş öncesi dönemin kapitalist moderniteye olan bağlılığının sembolüdür. Bazı kaynaklarda Kule hem Solidere ile olan *hybrisinden* hem de tamamlanmamış olması gerekçesi ile Babil mitine benzetilmiştir. İç savaş döneminde Downtown'da stratejik kontrolü sağlama amaçlı kullanılan ve iç savaş sonrasında da evrensel boyutta birçok çalışmaya konu olan bu çok katlı yapılar Sitüasyonistlerin ve dolayısıyla Chakar'ın eleştirdiği makineleşen kentlerin izlenen, gözlenen, kontrol edilebilir blokları paralelinde *dikey modern mimarinin şiddet sahneleri için olağanüstü bir yer sağladığının ispatıdır*. Hiç şüphesiz ki Chakar'ın bu projesinin ağırlığı ve önemi Downtown'un hem yeniden yapılanma ile özelleştirilmesi hem de geçici işgal güçleri tarafından kuşatılması sürecinde sanatçının kenti taşıma, hatırlama, anlatma ama aynı zamanda kentsel bilinç ve kenti sahiplenme duyarlılığını toplumsal bilince taşıma bir anlamda kent hakkını sanatın işlevselliği ile talep etme kararlılığından kaynaklıdır. Downtown'un Google haritası üzerinden *Yesterday's Man* kurgusu ile anlatılıp eşleştirilmesi kentsel bilincin açığa çıkarılmasına ve haritalama mantığına verilen haklı direnişin amacına ulaştığını göstermiştir. Son kertede sanatçının bu performatik çalışmaları; bireysel deneyimlemenin, bedenlerin ve anlatım

dilinin, kartografların temsili düzenini ve yeniden yapılanmanın maddi etkilerini bozan bir anlatımın politik sanatsal izdüşümüdür.

KAYNAKÇA

Abdelhafid Khatib, "Attempt at a Psychogeographical Description of Les Halles", 1958, *Internationale Situationniste#2*, <http://www.cddc.vt.edu/sionline/si/leshalles.html>, son erişim 05.10.2019.

Andrew Herscher, "Urbicide, Urbanism and Urban Destruction in Kosovo", *Theory and Event* 10(2), 2007.

Guy Debord, "Theory of The Derive", *Internationale Situationniste#2*, <http://www.cddc.vt.edu/sionline/si/theory.html>, son erişim tarihi 05.10.2019.

Guy Debord, *The Naked City*, Paris, 1957.

John Urry, *Mobilities*, Polity Press, Cambridge&Malden, 2007, s.71.

Michael Schudson, "Dynamics of Distortion in Collective Memory", *Memory Distortion, How Minds, Brains and Societies Reconstruct the Past*, Daniel Schacter(ed.), Harvard University Press, Cambridge, London, 1997.

Michel De Certeau, *The Practices of Everyday Life*, University of Minnesota Press, Minnesota, 1998, s.115.

Saree Makdisi, "Beirut/Beirut." in *Tamáss: Contemporary Arab Representations*, Beirut/Lebanon 1, Fundació Antoni Tapies, Barcelona, 2002.

Songül Geldi, "Savaş Sonrası Lübnan Sanatında İmge ve Mekân: In This House (2005)", *ARTS: Artukulu Sanat ve Beşeri Bilimler Dergisi*, Sayı: 5, 2021

Svetlana Boym, *Nostaljinin Geleceği*, Ferit Budak Aydar(çev.), Metis, İstanbul, 2009

Tatiana Mouarbes, *Horizon of Possibilities: Artists and the City in Postwar Beirut*, Hunter College The City University of New York CUNY Academic Works, 2017.

Timothy Shortell ve Evrick Brown, "Introduction: Walking in The European City", *Mobility and Urban Ethnography*, Timothy Shortell and Evrick Brown(eds.), Ashgate, Surrey, 2014.

Thomas F. Mc Donough, "Situationist Space, October" Vol. 67, 1994.

Tony Chakar, *The Sky Over Beirut*, Beirut, 2010

Tony Chakar, *The Sky Over Beirut*, Beyrut, 2010, Historical City Tour, interactive Google Digital Map. https://www.inyourpocket.com/beirut/tour-in-the-chouf-with-tony-chakar_3046e.

Tony Chakar, Rabih Mroué and Tiago Rodrigues, *Yesterday's Man*, Lecture Performance, Beirut, 2009.

Tony Chakar, The Eyeless Map, Home Works II: A Forum on Cultural Practices, Paperback Book, Beirut: Ashkal Alwan, 2003. Ashkal Alwan Arşivinden Haziran 2019 alınmıştır.

Tony Chakar, The Eyeless Map, Ashkal Alwan, The Lebanese Association for Plastic Arts, Beirut, 2003.

Tony Chakar, All that's Solid Melts Into Air, Hamra Street Project Exhibition Catalogue, Ashkal Alwan, Beirut, 2000, Ashkal Alwan arşivinden Haziran 2019'da alınmıştır.

<https://i.pinimg.com/originals/4f/23/c0/4f23c0d85f4dd710dd40f201672ad351.jpg>.

Kaynak: Photographs of Performance at Trafó House of Contemporary Arts, Budapest, Hungary, October 5, 2009, https://trafo.hu/en/programs/program_1734., erişim Ekim 2019.

https://www.inyourpocket.com/beirut/tour-in-the-chouf-with-tony-chakar_3046e